

Návrat domů s Miroslavem Zikmundem

Příběh cesty jednoho transportu přeživších vězňů koncentračního tábora Flossenbürg zpět do vlasti

ANNETTE KRAUS

Na konci loňského roku zemřel ve věku 102 let Miroslav Zikmund. Cestovatel, jehož jméno bylo většinou vyslovováno jedním dechem se jménem jeho souputníka Jiřího Hanzelky. Jednu ze svých prvních cest vykonal ale Miroslav Zikmund sám. Ve věku 26 let doprovázel v květnu 1945 přeživší české vězně z koncentračního tábora Flossenbürg na jejich cestě domů. Po třiceti letech se se svými tehdejšími chráněnci opět spojil.

Bývalí vězni koncentračního tábora Flossenbürg po návratu do Československa.
Fotografii pořídil 10. května 1945 u Rokycan Miroslav Zikmund.

Foto: Muzeum jihovýchodní Moravy, archiv H+Z

V archivu Památníku koncentračního tábora (KT) Flossenbürg je uložena malá sbírka fotografií pořízených během návratu vězňů z koncentráku. Jedná se o mimořádně cenné dokumenty, na nichž jsou zobrazeni lidé, kteří přežili často dlouholetá mučení v táboře a někdy i v dalších vězeních. Z výrazu vracejících se občas problemské radost, ale většinou z jejich tváří vyzařuje únava, prázdnota a vyčerpání.

Na jedné z fotografií z května 1945 je vidět větší skupina českých vězňů. Stojí namačkaní na dřevěné korbě nákladáku, nad nimi vlaje československá vlajka a na zádi vozu je upevněn bicykl. Na bocích lze rozeznat bílý nápis „Konztrační tábor Flossenbürg – do Tábora“. Někteří muži mají v klopě květinu a i nákladní auto je zřejmě vyzdobeno šeríky. Již před rokem 1995, kdy začal ve Flossenbürgu fungovat památník s archivem, patřil tento obrázek k ikonickým symbolům historie tohoto koncentračního tábora.¹ Jak se fotografie spolu s druhým snímkem z trochu jiného úhlu dostala do sbírek památníku, nevíme. Před několika lety se však ukázalo, kdo je jejich autorem: Miroslav Zikmund.

Z Rokycan do Tábora

První informace o tom, že by mohl mít Zikmund s fotografiemi něco společného, přišla od bývalého flossenbürgského vězně Miloše Volfa (1924–2012), který byl v roce 1990 zvolen předsedou nově založeného táborového sdružení Flossenbürg při Československém svazu bojovníků za svobodu (ČSBS). V této funkci začal bývalý rozhlasový a televizní redaktor od poloviny devadesátých let každý rok jezdit do Flossenbürgu na setkání přeživších vězňů a ke stále

výstavě, otevřené v roce 2007, přispěl mimo jiné několika kresbami pořízenými během svého pobytu v táboře. V jeho osobní sbírce upomínkových předmětů se nacházely také obě zmíněné fotografie.

Volf sice pocházel z Tábora, kam se po osvobození společně se svým otcem také vrátil, sám však ve zmiňovaném transportu nebyl. S některými osobami na snímcích se ale znal. Při návštěvách památníku koncentračního tábora nadšeně vykládal, že autorem těchto fotografií je slavný

Již před rokem 1995, kdy začal ve Flossenbürgu fungovat památník s archivem, patřil tento obrázek k ikonickým symbolům historie tohoto koncentračního tábora

cestovatel Miroslav Zikmund. Tato informace však zůstávala dlouhá léta neověřená, zřejmě proto, že jméno Zikmund pracovníkům archivu Památníku na rozdíl od českého hosta nic moc neříkalo.

Až v roce 2013 se naskytla příležitost si na celý příběh „posvětit“. Podnětem byl článek v deníku *Süddeutsche Zeitung*.² Psalo se v něm, že Zikmund a Hanzelka jsou klasiky cestopisné literatury – jenže jednalo se o stejného Zikmunda, který kdysi doprovázel transport navrátilců? Miloše Volfa se už zeptat nešlo, protože mezitím zemřel. Ozvala se však pražská historička Pavla Plachá s nabídkou, že se na Miroslava Zikmunda obrátí. A tehdy triadevadesátiletý Zikmund potvrdil, že v květnu 1945 doprovázel jeden z transportů přeživších Čechů

do Tábora a při té příležitosti pořídil několik fotografií. Ze zájmu po tak dlouhé době měl radost a byl ochoten se o své vzpomínky podělit.

Z následného videorozhovoru vyplynulo, že Miroslav Zikmund transport část cesty doprovázel – ke skupině, která tehdy čítala osmnáct osob, se připojil 10. května 1945 v Rokycanech, kde se o čtyři dny dříve přihlásil jako dobrovolník u nově zřízeného posádkového velitelství. Jelikož mluvil pět jazyků, včetně angličtiny a ruštiny – studoval vysokou školu obchodní v Praze a stejně jako Jiří Hanzelka musel po německé okupaci studia přerušit – byl napřed přijat jako tlumočník. Měl za úkol překládat americkým a sovětským vojákům, kteří na sebe na demarkační čáře narazili. Svou funkci mohl plnit až 10. května, kdy k Rokycanům, osvobozeným tři dny předtím Američany, dorazili Sověti.³ Hned nato dostal rozkaz, aby doprovázel transport českých vězňů z koncentračního tábora Flossenbürg, s jasným pověřením celou cestu fotograficky zdokumentovat. V rozhovoru Zikmund uvádí, že si ho český velitel posádky vybral, „jelikož jsem pořádně s sebou tahal fotoaparát“.

Cesta z Rokycan do jihočeského Tábora trvala od 10. do 13. května. Nákladák měl pohon na dřevoplyn, a proto se pravidelně zastavovalo v lese pro suché dříví. Celý přesun však komplikovala skutečnost, že v oblasti se tehdy stále bojovalo. Jelikož jet přímo k cíli bylo nemožné, musela skupina cestu v Příbrami na dva dny přerušit. Vracející se vězni i s doprovodem využili přestávku mimo jiné k pořízení fotografií na památku. Na jedné z nich je vidět Miroslav Zikmund s ruským důstojníkem a několika dalšími osobami, které evidentně k transportu nepatří.

1 Výběr z fotografií vracejících se, respektive snímků vězňů krátce po jejich osvobození je součástí trvalé výstavy k poválečným dějinám s názvem „Was bleibt – Nachwirkungen des Konzentrationslagers Flossenbürg“ („Co zůstává – následky koncentračního tábora Flossenbürg“) a stejnojmenného výstavního katalogu *Was bleibt – Nachwirkungen des Konzentrationslagers Flossenbürg*. KZ-Gedenkstätte Flossenbürg/Stiftung Bayerische Gedenkstätten – Wallstein Verlag, Göttingen 2011, s. 78.

2 FELTS, Alexandra: So weit die Räder tragen. *Süddeutsche Zeitung*, 31. 8.–1. 9. 2013, příloha „Mobiles Leben“, s. 1.

3 Na potvrzení vydaném 15. 5. 1945 v Rokycanech stojí, že Miroslav Zikmund „byl v této funkci přidělen po dobu 6. až 10. května 1945 posádkovému velitelství v Rokycanech“. Viz Muzeum jihovýchodní Moravy, archiv H+Z, sign. 1554.

Snímky Miroslava Zikmunda z 11. a 12. května z Příbrami. Na prvním snímku je Zikmund třetí zprava. Na druhém snímku je Zikmund druhý zleva, první zprava je bývalý vězeň František Sivera. Na třetím snímku pózuji osvobození vězni se sovětským vojákem.

Foto: Muzeum jihovýchodní Moravy, archiv H+Z

Na náměstí T. G. Masaryka v Příbrami s kostelem sv. Jakuba v pozadí vznikly 12. května další dvě fotografie. Vedle Miroslava Zikmunda je na nich František Sivera, jeden z bývalých vězňů. Zikmund ho označil za „vedoucího“ skupiny, což byla funkce, pro kterou se tento bývalý starosta Českých Velenic mimořádně hodil.⁴ Dne 12. května navrátilci pokračovali v cestě a přes Jince, Hostomice, Řevnice a Dobřichovice dojeli do Prahy. Následující den, v neděli 13. května, konečně dorazili do svého cíle, do Tábora.

První část cesty

Díky zmíněnému Františku Siverovi (1894-?) lze také zrekonstruovat první část cesty z Flossenbürgu do Plzně. V soutěžním příspěvku pro Svaz protifašistických bojovníků vylíčil v roce 1970 tehdy pětasedmdesátiletý Sivera své pronásledování nacisty. Bývalý železničář, který se

v roce 1939 zapojil do odboje, byl od roku 1940 vězněn v různých nacistických věznicích a v únoru 1944 se ocitl v koncentračním táboře Flossenbürg. Ten byl koncem války neuvěřitelně přeplněn příchodem několika pochodů smrti z Buchenwaldu a při svém zrušení v dubnu 1945 bylo na 20 000 vězňů hnáno v několika kolonách směrem na jih.⁵ Podle svých vzpomínek opustil František Sivera tábor 20. dubna 1945. O tři dny později jej přibližně o 65 kilometrů jižněji, u obce Stamsried v Bavorském lese, osvobodili američtí vojáci.⁶

Sivera a další osvobození Češi by sice nejraději okamžitě vyrazili domů, ale kvůli několika případům tyfu to americká armáda nejprve zakázala. Podle jeho vzpomínek využili přeživší nucenou přestávku v Stamsriedu, jak to jen šlo: „*My Čechoslováci jsme si vytvořili samosprávu.*“⁷ Se svolením osvoboditelů mohla skupina jednat relativně samostatně a používat opuštěný zámek v Stamsriedu k pře-

chodnému ubytování. Češi pomáhali svým osvoboditelům při důstojném pohřbívání obětí, které zemřely vyčerpáním při pochodech smrti nebo rukou dozorců.

Za zmínku rovněž stojí, že čeští přeživší vydávali ihned po osvobození po dobu osmi dní vlastní „noviny“. V nich se ohlíželi za svým vězněním, diskutovali o obnově Československa a publikovali zprávy o konci války. Informace získávali z rozhlasového přijímače, který našli na zámku.

Přes tento přijímač se Češi 5. května 1945 také dozvěděli o Pražském povstání. Teď už je nic nedokázalo udržet na místě: „*Již tu nemáme státní. Chceme domů, chceme bránit svou zlatou Prahu.*“⁸ Větší skupiny Čechů očividně proti vůli americké armády opustily v pondělí 7. května Stamsried a zamířily domů. Důležitou roli při návratu ze Stamsriedu hrál Jan Jína (1890-1962), diplomat a spolupracovník Edvarda Beneše „*Utekli jsme to pondělí odpoledne Američanům,*“

4 Podle informace městského úřadu České Velenice z 20. 5. 2009 zastával František Sivera funkci starosty po krátkou dobu dvakrát: od 11. 6. do 8. 10. 1938 a po válce od 11. 6. do 1. 8. 1945.

5 O pochodech smrti z koncentračního tábora Flossenbürg, které si krátce před koncem války vyžádaly tisíce obětí, srov. nejnověji WINTER, Martin Clemens: *Todesmärsche* (1945). *Historisches Lexikon Bayerns*, 6. 5. 2022 - viz [https://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/Todesmärsche_\(1945\)](https://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/Todesmärsche_(1945)) (citováno k 13. 2. 2022).

6 *Národní archiv* (NA), f. Svaz protifašistických bojovníků - ústřední výbor (ÚV SPB) - nezpracováno, inv. č. 1588, Vzpomínky F. Sivery, s. 100-103.

7 Tamtéž, s. 102.

8 Tamtéž.

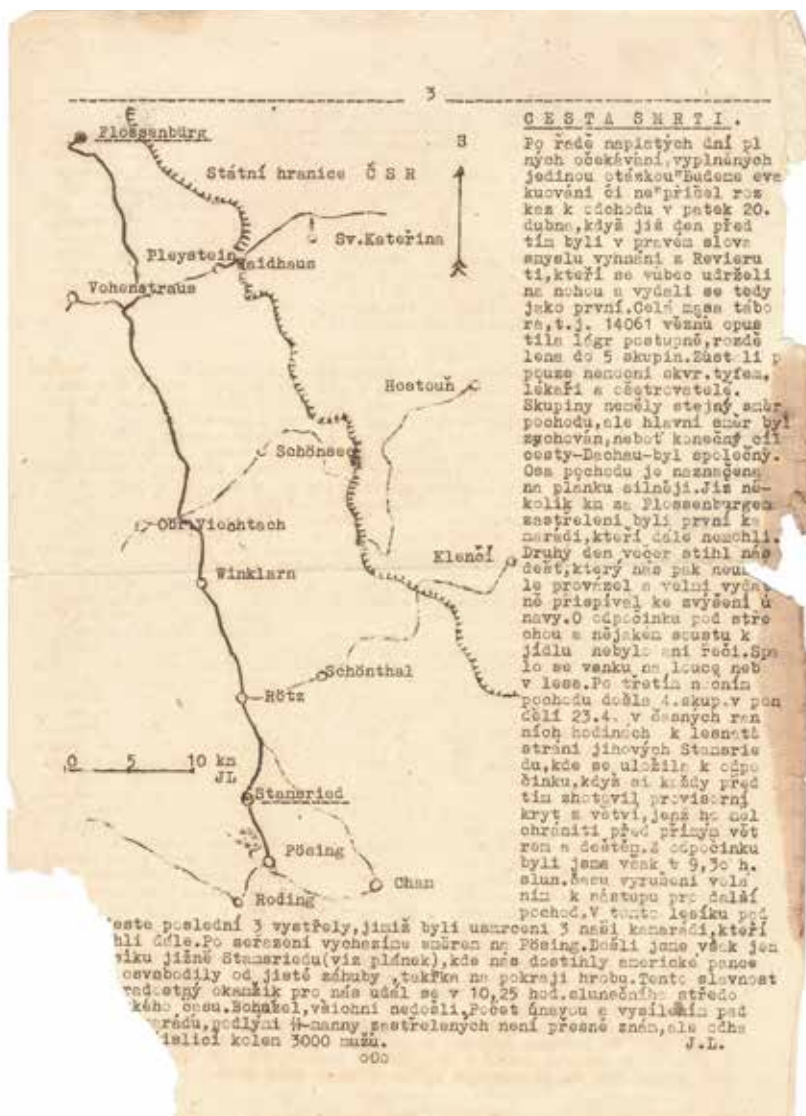
Trasa pochodu smrti z Flossenbürgu přes Stamsried do Rodingu. Z novin Cesta, které vydávali osvobození čeští vězni na zámku Stamsried (7. května 1945).

Repro: archiv Památníku koncentračního tábora Flossenbürg

popsal dramatickou situaci o rok později v novinovém článku.⁹ Podle jeho vzpomínek bylo v první skupině 44 vězňů ze Stamsriedu, „na pětitunce, kterou kamarádi ‚zorganizovali‘ a dali do chodu“.¹⁰ Bylo to i proto, že Jína uměl anglicky a v případě potřeby mohl s Američany cestou vyjednávat. V Domažlicích organizoval poté podle Siveru výpravu pro ty, kteří zůstali: „Ta přijíždí do Stamsriedu a postupně nás odváží.“¹¹ Zatímco Jína vyrazil z Domažlic do Prahy, kam se dostal 9. května, Sivera pokračoval s nově sestavenou skupinou do rozbombardované Plzně a nakonec do Rokycan. O bývalé vězně se postaralo město a zajistilo jim nocleh ve škole.

Doma v Táboře

Poté následovala poslední etapa – nyní již s Miroslavem Zikmundem. František Sivera se však o něm v roce 1970 nezmiňuje – pravděpodobně proto, že Zikmund s Hanzelkou jako zastánci Pražského jara mezitím upadli v nemilost režimu. Sivera píše: „Sehnali jsme nákladní vůz, a tak skupina nás Táboráků se dává na další, poslední úsek naší cesty přes Příbram, kde jsme zase po dva dny hosty národního výboru, domů, do Tábora.“¹² Přijezd do města stanovil na 13. května v 13 hodin. V tom okamžiku si Sivera znovu nabytou svobodu ještě neuvědomoval: „Jsem zase doma, zdrav, a přece se nemohu probudit. Necítím tu velkou radost, cítím jen, že se pohybuji, že mě

nic nebolí, a mám vědomí, že jsem zase v Táboře.“¹³

Sivera také na žádost Miroslava Zikmunda sepsal seznam adres všech navrátilců. Ten kromě něj obsahuje adresy dalších 17 osob, z nichž 13 lze

jednoznačně označit za vězně koncentračního tábora Flossenbürg. Nejznámějším z nich je dnes pravděpodobně Karel Kašpařík (1899–1968), který byl ve třicátých letech mimořádně produktivní jako fotograf a zanechal

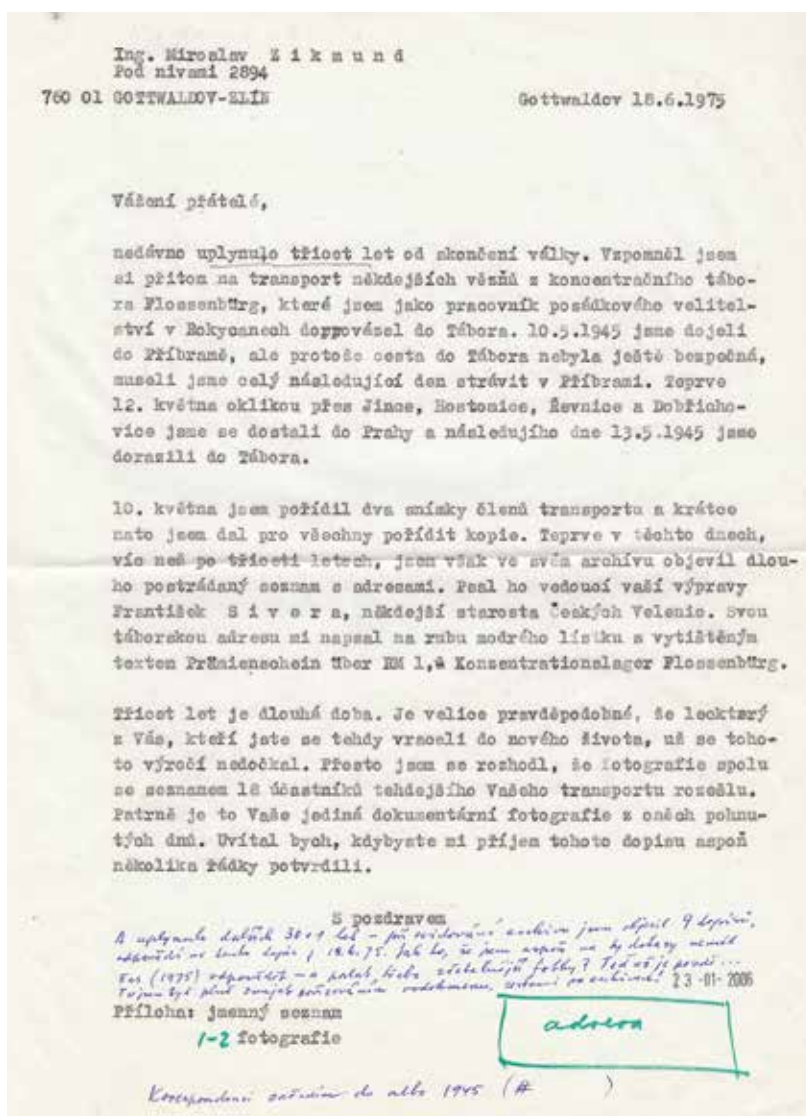
⁹ JÍNA, Jan: Cesta z koncentráku za voláním Prahy. *Svobodné slovo*, 9. 5. 1946, s. 3.

¹⁰ JÍNOVÁ, Stanislava (Aša) – PUJMANOVÁ, Olga: *Osobnost v pozadí: Jan Jína ve vzpomínkách a v korespondenci*. Academia, Praha 2016, s. 82.

¹¹ NA, f. ÚV SPB – nezpracováno, inv. č. 1588, *Vzpomínky F. Siveru*, s. 102.

¹² Tamtéž, s. 103.

¹³ Tamtéž.

Dopis Miroslava Zikmunda 18 přeživším, které doprovázel z Rokycan. Ručně psaný dodatek z roku 2006.

Repro: Muzeum jihovýchodní Moravy, archiv H+Z

několik vězňů. V případě Františka Závodského, který jako jediný z navrátilců udal domovskou adresu na Slovensku, a Antonína Jánečka neexistuje v databázi Památníku koncentračního tábora Flossenbürg žádný doklad o jejich pobytu. Při registraci vězňů docházelo k chybám v pravopisu, což dnes může komplikovat jejich identifikaci. Mohlo se jednat i o navrátilce z jiných věznic nebo z nucených prací, kteří se ke skupině připojili cestou.

Se zpožděním třicet let

Miroslav Zikmund slíbil všem osmnácti navrátilcům, že jim snímky, které vznikly během cesty a pobytu v Příbrami, pošle. Ale než se tak stalo, uplynulo třicet let. Hned po válce totiž Zikmund spěchal se stěhováním z Plzně do Prahy, aby mohl dokončit studia, a zároveň již plánoval budoucí cesty s Jiřím Hanzelkou. K tomu byl nutný řidičský průkaz, takže oba bezprostředně po válce absolvovali improvizované školení a osvědčení dostali. Adresy při tom zřejmě někam založil. Svůj slib nakonec splnil až v roce 1975, kdy již procestoval řadu kontinentů a spolu s Hanzelkou získal věhlas přesahující hranice Československa. Ve svém domě ve Zlíně, kde žil od roku 1953, totiž našel zdánlivě ztracený Siverův seznam. Osmnáctého června 1975 odeslal Miroslav Zikmund bývalým navrátilcům jeden nebo oba exempláře dvou snímků, které pořídil 10. května 1945, v připojeném dopise se omlouval za zpoždění a přidal úplný seznam jmen a adres.

Reakce na opožděné kontaktování zaznamenal Zikmund ve svém peč-

po sobě mnohovrstevné dílo, jemuž se dostalo mezinárodního uznání až po jeho smrti. Tento až do roku 1948 přesvědčený komunistu se věnoval jak zaznamenávání sociálních nešvarů, tak avantgardním směrům, například nové věčnosti. Z koncentráku se vrátil s podlomeným zdravím a jako fotograf se již neprosadil.¹⁴

Další na Siverově seznamu je Jan Titz (nar. 1900), který ale byl regis-

trován v koncentračním táboře Buchenwald, nikoli Flossenbürg. Patřil k téměř 10 000 vězňům, kteří byli po zrušení Buchenwaldu v dubnu 1945 posláni na pochod smrti do Flossenbürgu, kde je před dalším pochodem nestačili zaregistrovat. U Josefa Krále a Josefa Černého není přesná totožnost jistá, protože pod stejnými jmény bylo ve Flossenbürgu, respektive Buchenwaldu zaregistrováno hned

14 V minulém roce vyšla poprvé obsáhlejší samostatná publikace jeho díla BIELESZOVÁ, Štěpánka - BIRGUS, Vladimír - SEDLAČKOVÁ, Lenka: Karel Kašpařík. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2021.

livě vedeném archivu, který ještě za svého života věnoval Muzeu jihovýchodní Moravy.¹⁵ Z jeho seznamu jmen a adres vyplývá, že mu odpovědělo devět osob. Ve dvou případech se jednalo o příbuzné navrátilců, ve zbytku o navrátilce samotné. Všichni sice za snímky poděkovali, ale jejich reakce se lišily. Bohumil Šafařík (nar. 1924) ze Vsetína a Zdeněk Zapletal (nar. 1922) z Prostějova byli potěšeni a navrhovali setkání všech účastníků. Zapletal, který se mezitím stal vedoucím restaurace ve slovenských Gajarech, nadšeně děkoval: „*Nejdřív jsem myslel, že dopis bloudil celých 30 let, ale po otevření se vše vyjasnilo a nevím, jak bych Vám poděkoval a čím zaplatil Vaši velkou snahu nás najít.*“ Jak Zapletal, tak Šafařík Zikmundovi psali, že jsou ženatí a mají děti. Zapletal dodával, že přežil jedno věznění v Osvětimi a dvě ve Flossenbürgu: „*Zdraví mi jakž takž sloužit.*“

František Vašina (nar. 1911) z Brna napsal: „*Byl jsem velice mile překvapen, srdečně Vám děkuji za vynaloženou námahu, ani jsem nevěřil, že po tolika letech je něco takového možné, ani si již nepamatuji, že by nás někdo fotografoval.*“ František Benc (nar. 1906) z Hamrů u Žďáru nad Sázavou si sice na transport vzpomněl, ale na své spolucestující již nikoli. Antonín

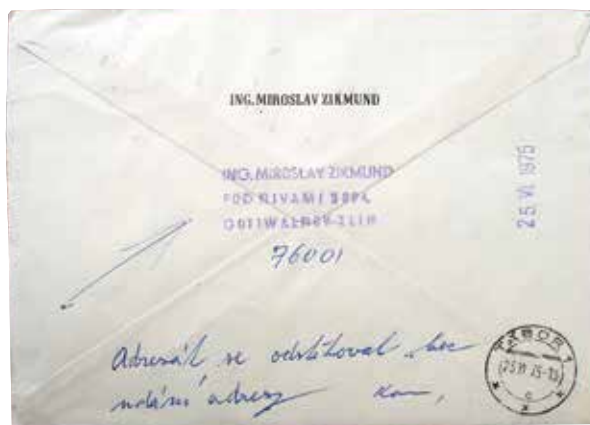
Miroslav Zikmund v roce 2013, kdy poskytl rozhovor historičce Pavle Plaché

Foto: Thomas Kirschner

Nikodém (nar. 1920), v té době primář kožního oddělení strakonické nemocnice, poukázal na to, že skupina vznikla pouhou náhodou: „*Transport domů byl vlastně složen z lidí, kteří prožili nejrůznější osudy a které spojil jen společný směr na Tábor, odkud bylo již blízko domů, takže jsme společně prožili vlastně jen cestu.*“ Dodal, že vzpomín-

ky na dobu pronásledování v sobě již dávno vědomě potlačil: „*Možná, že to nebylo správně, ale zvláště v prvních letech jsem se vyhýbal všemu, co hrůzy koncentráků připomínalo a oživovalo nepříjemné vzpomínky.*“ Podobně své zážitky vytěsnil také tehdy čtyřiaosmdesátiletý Jan Molík (nar. 1889) z Olomouce. V roce 1945 mu bylo už 54 let a byl nejstarším členem transportu. Na zprávu po třiceti letech reagoval krátkým dopisem psaným na stroji: „*Po pravdě řečeno se na takový časový úsek plného utrpení nikdy nezapomíná, a to zvláště v tomto případě, kdy tím trpí celá rodina a kdy to zanechalo na některém členu v rodině citelné ztráty na zdraví.*“

Nejdelší odpověď dostal Miroslav Zikmund od bývalého poštovního zaměstnance Jana Titze z Olomouce. Překvapení, které u něj dopis vyvolal, dokáže pochopit jen účastník oněch „*pohnutých, dnes již historických událostí.*“ U snímku se podle něj jedná o „*jedinou dokumentární fotografii z oněch dob, neboť pobyt v KT nebylo možné fotografovat.*“ Titz Zikmundovi ve svém třístránkovém, ručně psaném dopise mimo jiné napsal, že po třiceti letech nedokáže rozpoznat žádný z obličejů na snímcích a že jen tři jména ze seznamu mu něco říkají: Karel Kašpařík a Josef Černý, kteří již

Jeden z dopisů, který se Miroslavu Zikmundovi vrátil, protože se jeho adresát odstěhoval neznámo kam

Repro: Muzeum jihovýchodní Moravy, archiv H+Z

15 Celá korespondence se nachází v archivu inženýrů Hanzelky a Zikmunda (Archiv H+Z) v Muzeu jihovýchodní Moravy.

(5) v Polkheimově 4/5 1975
Vážení soudruhu,

Srdce mi Vám děkuje za vzpomínku i za fotky z doby návratu vězňů z koncentračního tábora Flossenbürg, mezi nimi se vrátil i můj muž. Jistě by i on s radostí toto uvítal, (Bokurd) zemřel před rokem ve věku 79 let. Na tehdejší dobu jsou vzpomínky neveselí na dobu natyčání, kdy mimo jiné bylo udeřeno Polkheimově matično 9 soudruhů včetně mého muže. 5 let vězení a doma ne čtyři syni tu postupně nasazovali na nucené práce v říši. Jak

Trach jsem se rozepsala (promiňte) ale dnes je milá kavička vzpomínka a rájem druhého, proto přijmete za obou srdečný dík.

S pozdravem Kalkusova abibeta,
Polkheimov-mádravni
č. 366

P. P.

Řádal mi syn abych připojila ke Vám prosbu, sdali by Vás příliš neobtěžovalo napíjet nám negativ těchto 2 fotek. Chlěl by je vrátit a udělat jich víc. Nedali bysme je s rukou a v naprostém pořádku vrátit. Možná předem děkujeme.

Jedna z odpovědí, která Miroslavu Zikmundovi na jeho dopis přišla

Repro: Muzeum jihovýchodní Moravy, archiv H+Z

mezitím zemřeli, a Jan Molík, s nímž se občas schází. Poté zrekapituloval poslední týdny svého věznění, kdy se na pochodu smrti dostal z Buchenwaldu přes Chomutov, Karlovy Vary a Tachov do Flossenbürgu a dále až do Stamsriedu, kde byl osvobozen.

Na okamžik, kdy se navrátilci dostali v květnu 1945 na bavorsko-českou hranici, prý nikdy nezapomene: „Všichni jsme z vozů slezli a slzící líbali jsme tu drahou českou zem a dojati na nejvyšší míru zazpívali: Kde domov můj.“ V Praze se podle svých slov od transportu oddělil, aby nasedl na vlak do Olomouce, kam dorazil 17. května 1945. Jako jediný z devíti osob, které Zikmundovi odpověděly, se Titz zmiňuje o tom, jaká celebrita ho vlastně kontaktovala, a chce vědět, zda se skutečně jedná o „toho“ Miroslava Zikmunda, jehož knihy tak „vášnivě rád čte“. Zároveň by ho zajímalo, co Zikmunda tenkrát do Rokycan přivedlo: „Promiňte, prosím, moji zvědavost, ale měl-li jsem tehdy

v roce 1945 Vás jako doprovodce, zasáhl jste také určitým způsobem do mých životních osudů, a tak jsem pochopitelně zvědav dovědět se něco více o Vás, tím spíše co nadšený čtenář vašich knih.“

Jan Titz však čekal na odpověď marně. S netajeným smutkem Miroslav Zikmund v roce 2006 k původnímu dopisu z roku 1975 poznamenal, že zase uplynulo „30+1“ roků: „Jak to, že jsem aspoň na ty dotazy neměl

čas?“ Odpověděl si sám, že byl příliš zaneprázdněn prací na rodokmenu a cestami do archivu. S vědomím, že Jan Titz musel již dávno zemřít, napsal Zikmund 25. ledna 2006 dopis jeho rodině a přiložil k němu čtyři zvětšené fotografie. Omlouvá se v něm za svoji nedbalost a vlastně nepřímou odpovídá na otázku, zda je „ten“ Zikmund: v hlavičce dopisu stojí: „Ing. Jiří Hanzelka - Ing. Miroslav Zikmund.“

Annette Kraus (1982) je novinářka a historička. Dlouhodobě spolupracuje s památníkem Flossenbürg, s německým vysíláním Českého rozhlasu Radio Praha a s německou stanicí Deutschlandfunk. Zabývá se mj. biografickými studii a dějinami 20. století. Spolu s kolegy vydala vzpomínky Carla Schradeho 11 let. *Vzpomínky z německých koncentračních táborů (11 Jahre. Ein Bericht aus deutschen Konzentrationslagern.* Wallstein Verlag, Göttingen 2014). Je spolukurátorkou výstavy „Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!“ *Československé osudy ve 20. století („Heute ein Heiliger, morgen ein Schweinehund!“ Tschechoslowakische Schicksale im 20. Jahrhundert)* o bývalých vězňích KT Flossenbürg z Československa, která je k vidění od 3. března do května 2022 v Muzeu Chodska v Domažlicích.